

RECHTVAARDIGHEID ALS STIP OP DE HORIZON VAN SOCIAAL BELEID?

Botsende én verbindende
rechtvaardigheidsprincipes in de
uitvoeringspraktijk

Lieke Wissink

Rechtvaardigheid is niet eenduidig

Rechtvaardigheid is de primaire deugd van sociale instituties stelde John Rawls in zijn klassieke *Een theorie van rechtvaardigheid* uit 1973 (Sachweh, 2016, p. 293). Die deugd is terug te zien in het breed gedragen streven om rechtvaardigheid te bevorderen binnen het sociaal domein – de overheids-ondersteuning op gebied van zorg, jeugd, en (arbeids)participatie die is ondergebracht bij gemeenten. Sommigen zouden rechtvaardigheid in lijn met Rawls zelfs het kernmotief van het sociaal domein noemen. Het is voor gemeenten immers één van de belangrijkste kaders om rechtvaardigheid in de samenleving te bewaken en bevorderen. En ook voor sociaal werkers, onmisbare schakels tussen overheid en burgers in het sociaal domein, geldt rechtvaardigheid als leidend principe, aldus de (internationale) definitie van sociaal werk

(BPSW, 2023, p. 14). Gelet op het belang dat er gehecht wordt aan rechtvaardigheid lijkt het daarom aannemelijk dat rechtvaardigheid zelf, het *wat*, niet ter discussie staat maar de onenigheid draait om *hoe* die rechtvaardigheid te bewerkstelligen. Toch zag ik gedurende mijn onderzoek dat het wel degelijk een zoektocht blijkt om de ‘deugd’ van rechtvaardigheid, het *wat*, vorm te geven wanneer partijen elkaar treffen in de uitvoeringspraktijk.

In dit onderzoek keek ik naar hoe samenwerkingen tussen gemeente en sociaal werk-vertegenwoordigers al dan niet tot stand komen in het alledaagse werk dat de uitvoeringspraktijk behelst. Dat onderzoek vond plaats in Amsterdam met bijzondere aandacht voor samenwerkingen met mensen en organisaties gevestigd in stadsdeel Zuidoost. Naast interviews en analyses van

beleidskaders nam ik deel aan bijeenkomsten waarin ambtenaren van de gemeente en potentiële aanvragers van gemeentelijke subsidies (hier: de sociale basis) elkaar ontmoeten, zoals inspraakavonden en informatiesessies. Ik merkte tijdens zulke ontmoetingen dat partijen het handelen van de ander vaak niet als (streven naar) rechtvaardigheid herkenden – soms zelfs als het tegenovergestelde daarvan. Hoe kan het dat eensgezindheid over rechtvaardigheid soms zo ver te zoeken lijkt in ontmoetingen tussen partijen die het sociaal domein vormgeven?

In elke context is het noodzakelijk opnieuw de vraag te stellen welke combinatie van rechtvaardigheidsprincipes daarin van belang is

In dit essay stel ik dat partijen redeneren vanuit *verschillende principes* van rechtvaardigheid en dat er een ongelijk speelveld ontstaat wanneer het aankomt op de vraag wiens principe de overhand krijgt. Om dat te illustreren ga ik dieper in op drie rechtvaardigheidsprincipes, stammend uit de politieke filosofie, die ik identificeerde aan de hand van mijn veldwerk: 1) verdelende rechtvaardigheid; 2) representatieve rechtvaardigheid; en 3) herstelrechtvaardigheid. Onderscheid herkennen tussen verschillende principes van rechtvaardigheid maakt inspanningen om rechtvaardigheid te versterken zichtbaarder. Dat opent niet alleen de mogelijkheid voor onderling begrip. Het is ook een voorwaarde om te begrijpen welke principes en van wie dominant naar voren treden in de uitvoering – of welke juist nog (te) ver achterblijven. Om rechtvaardigheid in de breedte en diepte

te bevorderen is het juist van belang dat verschillende principes elkaar aanvullen. Het is echter niet mijn doel om hier een algemeen toepasbaar kader te schetsen van rechtvaardigheidsprincipes die relevant zijn in sociaal beleid. Juist het tegenovergestelde is het geval: dit essay laat zien waarom het zo noodzakelijk is om in elke context opnieuw de vraag te stellen welke combinatie van rechtvaardigheidsprincipes daarin van belang is.

Rechtvaardigheidsprincipes in de politieke filosofie

Na John Rawls hebben nog vele filosofen zich over rechtvaardigheid in de context van sociale instituties gebogen. Zo bouwt het idee dat rechtvaardigheid valt op te delen in verschillende principes die elkaar (kunnen) versterken, voort op het werk dat filosoof Nancy Fraser (1998) vanaf eind jaren 80 schreef. In de jaren 90 stelde politiek filosoof Iris Young vervolgens dat binnen kapitalistische verzorgingsstaten (*welfare states*) de opvatting dominant werd dat rechtvaardigheid een verdelingsvraagstuk is. Maar rechtvaardigheid alleen als verdelingsvraagstuk benaderen, schiet pijnlijk tekort volgens Iris Young (1990). Het verdelingsprincipe biedt volgens haar te weinig houvast om recht te doen aan sociale verschillen, omdat structuren van dominantie en onderdrukking onzichtbaar dreigen te raken. Oftewel, het institutionele landschap dat de context van die verdeling vormt, 'het politieke', ontspringt de dans bij een focus op verdeling (Young, 2011 (1990), p. 8). Doordat beleidsvorming overgelaten wordt aan 'experts', zoals ook ambtenaren, verdwijnt beleid zelf als onderwerp van

publiek debat. De enige onderhandeling die nog plaatsvindt, draait om een verdeelvraagstuk, namelijk wie hoeveel krijgt. Volgens Young moet daarom niet verdeling, maar onderdrukking en dominantie centraal staan voor de verzorgingsstaat. Haar oproep blijft actueel gelet op hedendaagse ongelijkheden die bestaan onder degenen die aanspraak op sociaal beleid (kunnen) maken.

Over Amsterdam-Zuidoost: In de gemeente Amsterdam werd de sociale basis onlangs herzien. In voorbereiding op die herziening volgden diverse pogingen om deze af te stemmen met de toekomstige ‘partners’, zoals de sociaal werk-partijen door de gemeente genoemd worden. Amsterdam- Zuidoost is een wijk waarin veel bewoners binding hebben met voormalige Nederlandse koloniën, omdat ze er zelf of hun (voor)ouders vanuit zijn gemigreerd. Bewoners met alleen al een Surinaamse achtergrond maken 26% uit van het stadsdeel tegenover 22% ‘zonder migratiegeschiedenis’ (Gemeente Amsterdam, 2024). Vertrouwen in en participatie aan de politiek is gemiddeld laag: in verschillende delen van Zuidoost is de stemopkomst voor de gemeenteraadsverkiezingen en de Tweede Kamer verkiezingen lager dan 30% (Gemeente Amsterdam Onderzoek en Statistiek, bezocht juni 2025). Recente spanningen tussen (lokale) overheid en bewoners in Zuidoost dragen daar niet aan bij. Zo verliep het zogenoemde Masterplan Zuidoost moeizaam, waarover later meer. Van alle gedupeerde ouders in de toeslagenaffaire in Amsterdam (zo’n 10% van het landelijke aantal slachtoffers) woont 34% in Zuidoost. Bovendien bleek dat een migratieherkomst van ouders zelf of van hun ouders onevenredig vaak voorkomt onder gedupeerden, zo concludeerde ook het College voor de Rechten van de Mens. Waar bijvoorbeeld 2% van de Nederlandse bevolking in Suriname is geboren of een ouder heeft die daar is geboren, is 18% van gedupeerden dat. Voor de Caribische migratieherkomst (hoewel niet gespecificeerd in de bron, betreft dit vermoedelijk de Caribische eilanden) is die verhouding 0,1% versus 12% (Gemeente Amsterdam, 2022). De Belastingdienst bleek zich schuldig te hebben gemaakt aan institutioneel racisme (Rijksoverheid, 2022); zo bleek dat het fraude-team van de Belastingdienst, dat ouders onterecht als fraudeurs aanwees, mensen met een ‘niet-Nederlandse afkomst’ zestien (!) keer zo vaak selecteerde (NOS, 15 september 2022).

Amsterdam-Zuidoost, november 2023. Foto: Lieke Wissink.

Wat bureaucratische ontmoetingen te maken hebben met rechtvaardigheid

Om te kijken hoe verschillende principes van rechtvaardigheid naar voren komen in de alledaagse praktijk, zoom ik in op uitvoeringspraktijken gericht op het organiseren van overheidssteun voor sociaal werk. In mijn onderzoek gaat dat specifiek om financiële steun voor sociaal werk-organisaties vanuit de sociale basis van gemeente Amsterdam, in het bijzonder in het stadsdeel Zuidoost. In bureaucratische ontmoetingen tussen gemeenteambtenaren en vertegenwoordigers van sociaal werk-organisaties die aanspraak willen maken op subsidie, vallen verschillende principes van rechtvaardigheid te herkennen in de dagelijkse praktijk. Hier ga ik verder in op de drie eerdergenoemde principes:

1) verdelende rechtvaardigheid, die draait om het eerlijk verdelen van middelen (hier: subsidiegelden); 2) representatieve rechtvaardigheid, waarin centraal staat wie (niet) gerepresenteerd wordt in de uitvoering (hier: van het sociale basis-beleid); en 3) herstelrechtvaardigheid, die gaat over het meewegen van ongelijkheden of onrecht uit het verleden (hier: bij de inrichting van de sociale basis).

Voordat ik inga op de verschillende principes van rechtvaardigheid, is het belangrijk te weten *waar* die principes in mijn onderzoek naar voren komen. Ik zag ze terug in interacties die vaak over het hoofd gezien worden, maar cruciaal zijn voor de uitvoering van sociaal beleid, namelijk ontmoetingen tussen ambtenaren, sociaal werkers en burgers. Die ontmoetingen

zijn niet zomaar *face-to-face* gesprekken, maar worden vaak gefaciliteerd door een bureaucratische infrastructuur. In het geval van de sociale basis gaat dat bijvoorbeeld om (nationale) akkoorden, beleidskaders, gebiedsgerichte opgaven, subsidieverordeningen en aanvraagformulieren. Maar ook PowerPointpresentaties, inspraakregelingen, bijeenkomsten, en websiteteksten, maken onderdeel uit van de bureaucratische infrastructuur die beleidsuitvoering mede vormt. Juist daarom verdienen bureaucratische processen in uitvoeringspraktijken meer (analytische) aandacht. Naast mensen en organisaties is bureaucratie dus een belangrijke speler bij de onderhandeling over de rechtvaardige inrichting van de samenleving.

De bureaucratische kaders voor de uitvoering van de sociale basis draaien primair om het rechtvaardigheidsprincipe van verdeling

Binnen het sociale domein is er al op verschillende manieren aandacht voor de rol van bureaucratie. Dat gaat vaak over het vermeende ‘teveel’ aan bureaucratie binnen overheidsdiensten en de zorg maar evenzogoed in sociaal werk (zie het Movisie-rapport *De stand van administratie- en regeldruk in het sociaal werk*, 2023). De lokale ombudsman (Metropool Amsterdam) constateerde op basis van de situaties waarin hij burgers bijstond de noodzaak voor een hulpplan bij ‘bureaucratische ongelukken’ zolang er niet meer ruimte gewaarborgd is voor maatwerk (jaarverslag Metropool Amsterdam, 2024). Bureaucratie zou ook versterken wat gemakshalve wel de kloof tussen ‘praktijk’ en ‘beleid’ wordt

genoemd. Zulk onderscheid blijkt in de uitvoeringspraktijk echter al snel diffuus. Uitersten zijn er, maar daartussen bevindt zich een groot grijs gebied in plaats van dat er sprake is van een duidelijk afgebakende dichotomie. Bureaucratie, inclusief de ontmoetingen tussen beleidsmakers en sociaal werkers die daarbinnen vorm krijgen, is in feite een cruciale en gedeelde praktijk tussen partijen. ‘Bureaucratische ontmoetingen’, zoals ik ze vanaf nu zal noemen, vormen een ruimte die verschillende partijen samenbrengt ten behoeve van de uitvoering van de sociaal beleid. Bureaucratische ontmoetingen lenen zich daarom bij uitstek om te ontleden hoe verschillende principes van rechtvaardigheid naar voren komen in de uitvoeringspraktijk. Hieronder volgen fragmenten uit mijn veldwerk om dit te illustreren.

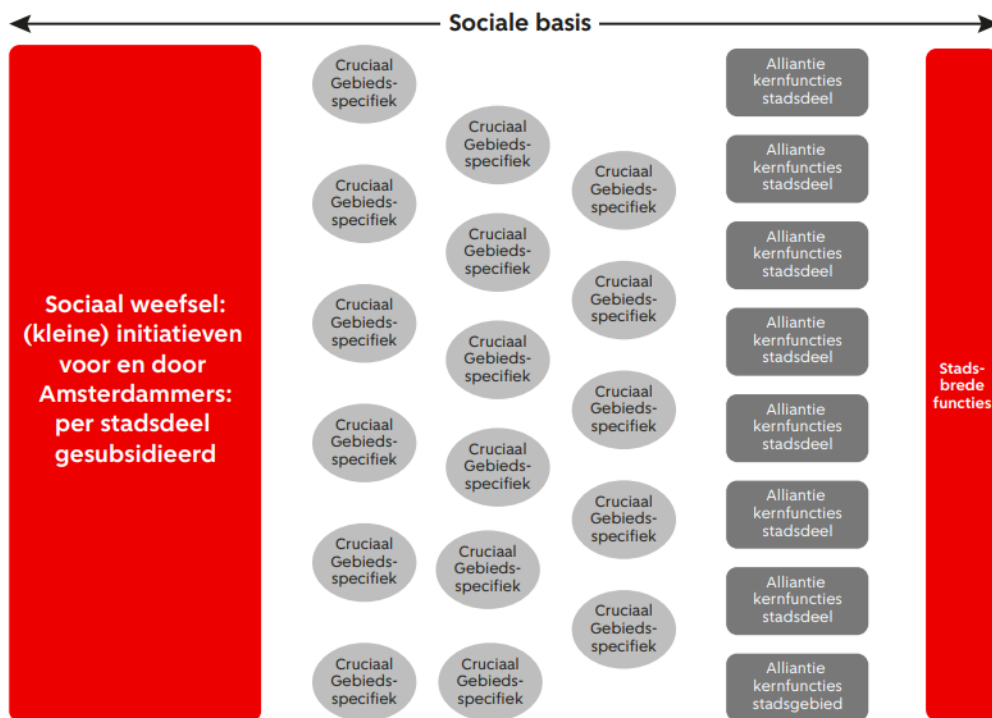
Rechtvaardigheid in bureaucratische ontmoetingen – het veldwerk

1 Verdelende rechtvaardigheid

Drie publicaties – of bureaucratische werken – zijn leidend voor de verdeling van de sociale basis-subsidiegelden (aldus de Gebiedsgerichte Uitwerking gemeente Amsterdam, 2023/2024): het beleidskader, de subsidieregeling en de gebiedsgerichte opgave. Deze werken geven direct of indirect vorm aan bureaucratische ontmoetingen.

In het beleidskader lezen we:

‘In een *objectief verdeelmodel* is naast het aantal inwoners ook gekeken naar indicatoren die de kwetsbaarheid van een gebied aangeven, zoals opleidingsniveau en inkomenspositie. Dezelfde *verdeelsleutel* is gebruikt om inzet van gemeentelijke medewerkers opnieuw te *verdelen* over de stad.

Screenshot van infographic sociale basis uit Beleidskader sociale basis Amsterdam (2025-2030), p.24.

Dat is dus ongelijk investeren voor gelijke kansen in kwetsbare gebieden en buurten.' (Beleidskader sociale basis Amsterdam, 2025-2030, p. 6).

Verdeelmodel, verdeelsleutel, verdelen; de vraag hoe tot een eerlijke verdeling te komen staat duidelijk centraal, al probeert het beleid verschillen tussen groepen daarin mee te nemen. Het zogenaamde Dashboard sociale basis 2025 (zie p. 67) met daarin een nauwkeurig statistisch overzicht van het bestede geldbedrag, geeft aan hoe dat uiteindelijk is gedaan. Tot op de cent is openbaar terug te vinden welke organisaties welk bedrag ontvingen en voor welke doelgroep, welke activiteit, en in welk stadsdeel. Zo ontving Zuidoost als stadsdeel een gemiddeld bedrag in vergelijking met de andere stadsdelen via welgeteld 104 verschillende 'partners'. Doorberekend per inwoner komt dat bedrag neer op het hoogste bedrag van alle stadsdelen, zo valt uit het dashboard af te lezen. Ook hier herkennen we dat verdeling helemaal centraal staat. Oftewel, de

bureaucratische kaders voor de uitvoering van de sociale basis draaien primair om het rechtvaardigheidsprincipe van verdeling. Maar in welk institutioneel landschap krijgt die verdeling vorm, en hoe wordt over die verdeling onderhandeld wanneer betrokken partijen elkaar ontmoeten in bureaucratische ontmoetingen?

2 Representatieve rechtvaardigheid

Potentiële aanvragers van de subsidie, ook wel 'partners' genoemd vanuit de gemeente, lijken niet erg onder de indruk van de (bureaucratisch vastgelegde) verantwoording vanuit de gemeente, laat staan van de rechtvaardige verdeling die eruit spreekt. Allereerst omdat de communicatie onnavolgbaar of zelfs ondoorzichtig overkomt. Dat begint al bij de informatie vanuit de gemeente over de sociale basis in het algemeen en de manier waarop subsidies aan te vragen zijn. Daisy (niet haar echte naam, wegens privacyoverwegingen zijn voor alle namen een pseudoniem gebruikt), werkzaam

Screenshot van het Dashboard sociale basis 2025, gemeente Amsterdam.

bijeen grassroots sociaal werk-organisatie in Zuidoost, vertelde me bijvoorbeeld, 'Een aanvraag is geen aanvraag: een aanvraag is een boekwerk waarin niet onze taal wordt gesproken. En dan denk ik, waarom doe je dat zo? Volgens mij wil je niet eens dat het goed wordt ingevuld! Nadège, een andere grassroots werker, benoemde ook het 'taalgebruik' van de gemeente. Zij legde uit: 'Heel veel van de mensen die hier in de buurt wonen hebben een taalbarrière. Maar dan zie ik wel eens bij de gemeentebijeenkomsten in de buurt waar ik heen ga, BOEM, beginnen ze met een Powerpoint!' Een aanstekelijke schaterlach volgde, waarna Nadège toelichtte: 'Ja, daar hebben mensen bij de gemeente heel hard aan gewerkt, maar daar hebben mensen uit de buurt niks aan.' Grassrootwerkers ervaren dat de gemeente eenzijdig bepaalt hoe de uitvoering van sociaal beleid eruit moet zien. Zowel Daisy en Nadège noemden de 'taal' die gebezigd wordt in de bureaucratie rondom sociaal beleid: Powerpointpresentaties en subsidieformulieren. Deze grassroots werkers voelen zichzelf noch hun gemeenschappen gerepresenteerd in deze bureaucratische

taal. Die taalbarrière heeft vanzelfsprekend zijn weerslag op verdeling. De enige manier om die achterstand te overbruggen is, in de ervaring van deze grassroots werkers, om de taal van de gemeente over te nemen.

'Maar dan zie ik wel eens bij de gemeentebijeenkomsten in de buurt waar ik heen ga, BOEM, beginnen ze met een Powerpoint! Ja, daar hebben mensen bij de gemeente heel hard aan gewerkt maar daar hebben mensen uit de buurt niks aan!'

In de reflecties van deze grassroots werkers staat het rechtvaardigheidsprincipe van representatie centraal. Hun ervaring toont dat het principe van verdeling suboptimaal blijft in de uitvoeringspraktijk, of zelfs ondermijnd wordt wanneer niet tegelijkertijd naar het rechtvaardigheidsprincipe van representatie wordt gehandeld. Daisy: 'Niemand gaat mee in de wereld van degene die (subsidie) aanvraagt. Wij, de aanvrager, moeten mee in degene van wat het is'. Onderdeel worden van de (gefinancierde) sociale basis vereist dus een eenzijdige inspanning vanuit 'partner'-organisaties die,

willen ze succesvol zijn, moeten ‘integreren’ in de gemeentecultuur. Oftewel, het institutionele landschap waarbinnen die verdeling plaats vindt, inclusief de machtsverhoudingen die daarbinnen gelden.

3 Herstelrechtvaardigheid

Tijdens een zogenaamde inspraakbijeenkomst voor het nieuwe Beleidskader sociale basis (herziening 2025-2030) die de gemeente organiseerde in Zuidoost, kwam onder andere de beoordeling van subsidieaanvragen aan de orde. Uit de zaal wierp een zwarte man op dat er ‘hiërarchie speelt’ en de gemeente ‘wit’ beoordeelt terwijl ‘veel mensen in Zuidoost dat niet zijn’. Er ontstond hierop rumoer onder de aanwezige ambtenaren. Eén van de ambtenaren, een witte vrouw, nam uiteindelijk het woord en reageerde: ‘Daar ga ik niet helemaal in mee’. Maar wat betekent ‘wit’ beoordelen eigenlijk? Die vraag werd niet gesteld. Dat deze ambtenaar kon stellen dat ze het niet eens was met deze inbreng suggereert dat het voor haar duidelijk was. Maar het lijkt ook een gemiste kans om naar aanleiding

van deze inspraak een gesprek te voeren over hiërarchie en witheid op deze inspraakavond.

Uit deze opmerking uit de zaal klinkt het principe van representatie duidelijk door, maar dat niet alleen. Ook het herstelprincipe valt hierin te herkennen. Het herstelprincipe (*restorative justice*) draait om het bestrijden van ongelijke posities in het heden die voortkomen uit misstanden uit het verleden. Zulke ongelijkheden spelen duidelijk mee voor grassrootwerkers uit Zuidoost die de gemeente potentieel weliswaar ‘partners’ noemt, maar die andersom de gemeente niet als partner ervaren. Dat bleek te meer uit een discussie die Daisy meemaakte tussen grassrootwerkers. Die draaide om beschikbare financiële middelen vanuit de gemeente in het kader van de slavernijherdenking. Daisy vertelde dat grassrootwerkers in Zuidoost verdeeld zijn over zulke gelden. Centraal in die discussie stond de vraag: wat betekent het om geld aan te nemen voor een herdenking van het slavernijverleden van een autoriteit die zelf dader was in de slavernij?

Bewoners van Zuidoost stellen (al lang) hedendaagse ongelijkheden voortkomend uit het slavernijverleden aan de kaak en recente publicaties vanuit nationale en lokale overheden bevestigen dit inmiddels. Zo is er de in 2023 gepubliceerde essaybundel *Doorwerkingen van slavernijverleden* van de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme. Of het door de gemeente Amsterdam uitgegeven rapport *Alleen ga je sneller maar samen kom je verder* (2025). Dat werd geschreven naar aanleiding van de problemen bij de uitvoering van Masterplan Zuidoost. Onderzoekers Kaulingfreks en Van Kempen laten zien hoe sterk het slavernijverleden leeft in het heden onder inwoners van Zuidoost, en dat dit effect heeft op onderlinge relaties bij de uitvoering van sociaal beleid.

Amsterdam-Zuidoost. Foto: Lieke Wissink.

Historisch bewust en machtsreflexief beleid?

Historische gegroeide ongelijkheden, aldus Young, blijven vaak verborgen in een verdeelingsparadigma dat, zoals we zagen in het voorgaande, centraal staat bij de uitvoering van sociaal beleid. Dat is een probleem, wetende dat bijvoorbeeld ongelijkheden die te herleiden zijn tot het slavernijverleden doorwerken in ons heden. Zeker nadat we hebben gezien dat verdeling het dominante rechtvaardigheidsprincipe is in de bureaucratische kaders die de uitvoering van sociaal beleid vormgeven. Pogingen om verschillen tussen groepen mee te wegen, zien we wel terug in de uitvoeringspraktijk van de sociale basis, bijvoorbeeld in de financiële investering per bewoner die in Zuidoost het hoogste is, zoals het besproken dashboard weergaf (wat het

beleidsprincipe van ongelijke verdeling volgt). Maar dat staat altijd in dienst van het verdeelvraagstuk en mist reflecties op de institutionele- en historische context van die keus voor verdeling.

Kunnen we rechtvaardigheid ontdoen van de nauwe interpretatie van verdeling die dominant is geworden in beleid binnen het sociale domein? Er bestaan hoopgevende inspanningen daartoe. Zo gold verdeling ook lange tijd als dominant rechtvaardigheidsprincipe in een veld dat enigszins gerelateerd is aan sociaal beleid, namelijk internationale gezondheid (szorg) (*global health*). In recente jaren ontstond echter een levendige discussie over de verschillende facetten van 'rechtvaardige *global health*', met daarin bijzondere aandacht voor herstelrechtvaardigheid (Stein, 2024). Die

discussie groeide tijdens de coronapandemie, die verschillende etnische bevolkingsgroepen ongelijk trof. Omdat die verschillen in het geval van de Verenigde Staten historische ongelijkheden zoals slavernij en geïstitutioniseerd racisme weerspiegelden, won het argument dat *global health* gekoppeld moet zijn aan de rechtvaardigheidsstrijd tegen racisme, aan kracht (Stein, 2024). Die discussie is een inspiratie voor sociaal beleid. De belangrijke vraag die herstelrechtvaardigheid in beide gevallen opwerpt, is: hoe recht te doen aan geschiedenissen van hedendaagse ongelijkheden en machtsverschillen in beleid. Die discussie is nog niet genoeg gevoerd.

De wisselwerking tussen rechtvaardigheidsprincipes herkennen en benutten

Verschillende principes van rechtvaardigheid versterken elkaar. Het gaat er dus niet om te bepalen welk principe het beste is, maar om welke *wisselwerking* tussen rechtvaardigheidsprincipes recht doet aan een specifieke context. Als rechtvaardigheid als pluriform herkend wordt door alle partijen, dan is het makkelijker om dichtertot elkaar te komen. De rechtvaardigheidsclaims van de één kunnen door de ander dan makkelijker (h)erkend worden en vice versa. Dat voedt onderling begrip, misschien zelfs waardering voor elkaars streven naar rechtvaardigheid. Het verdiept in ieder geval het gesprek over de uitvoering van sociaal beleid, wat kan schuren maar daarmee evenzogoed – soms juist – constructief is voor de onderhandeling. Procedures kunnen dan wel sneller doorlopen worden door conflict uit de weg te gaan, maar dat gaat voorbij aan het doel van sociaal beleid.

Het inzetten op een wisselwerking tussen de verschillende principes is immers een voorwaarde om rechtvaardigheid in bredere zin te versterken. Een ambtenaar actief in Zuidoost verwoordde het tijdens een interview als volgt:

‘De complexiteit van de opgaven waar we voor staan, maakt dat “de” juiste manier niet bestaat. Dus je zult met elkaar in de lokale praktijk moeten gaan uitvinden: hoe gaan we het doen. Een ambtenaar kan dat niet alleen; een onderzoeker kan dat ook niet alleen; een bewoner kan dat niet alleen; een buurtprofessional kan dat ook niet alleen. Maar met elkaar kun je dat wel gaan uitzoeken. En door dat te gaan doen, ontstaat een nieuwe wijze van denken.’

Er bestaat geen blauwdruk om vast te stellen welke principes van rechtvaardigheid van belang zijn in sociaal beleid

Tot slot

Mijn onderzoek laat zien dat rechtvaardigheid nog altijd een, in John Rawls’ woorden, ‘deugd’ is in het sociale domein, maar niet eenduidig verschijnt in de uitvoeringspraktijk. Het verdelingsprincipe is dominant in de bureaucratische infrastructuur, zoals filosoof Iris Young al schreef. Andere rechtvaardigheidsclaims, zoals representatie en herstel, vinden maar moeilijk weerklank in bureaucratische ontmoetingen. Verschillende rechtvaardigheidsprincipes versterken elkaar daardoor niet, maar leiden juist tot meer verwijdering tussen partijen. Voorwaarde om dit tijt te keren is het herkennen van verschillende rechtvaardigheidsclaims, en daarmee rechtvaardigheid

als pluriform, in de uitvoeringspraktijk van sociaal beleid.

Rechtvaardigheid valt beter te begrijpen als een sterrenstelsel

Ik besprak verschillende rechtvaardigheidsprincipes die relevant bleken in mijn onderzoek: verdelende rechtvaardigheid, representatieve rechtvaardigheid, en herstelrechtvaardigheid. Ik claim daarmee niet dat dit alle of de enige principes zijn die in de uitvoeringspraktijk meespelen. Want er bestaat geen blauwdruk om vast te stellen welke principes van rechtvaardigheid van belang zijn in sociaal beleid. Wel is duidelijk dat (sociaal) beleid dat uitgaat van een enkelvoudig rechtvaardigheidsprincipe contraproductief kan zijn voor het streven naar rechtvaardigheid. Een nauwe blik op rechtvaardigheid kan immers andere rechtvaardigheidsprincipes verdringen, waarmee onrecht – en de argumenten van degenen die daarmee kampen – uit het dominante blikveld vallen. In navolging van Iris Young zou het gesprek over het *wat* van rechtvaardigheid in beleid centraler moeten staan om te voorkomen dat een nadruk op verdeling bestaande verhoudingen van dominantie ongeadresseerd laat, waardoor sociale verschillen voortduren. Meer uitwisseling tussen rechtvaardigheidsprincipes, zowel binnen als buiten bureaucratische ontmoetingen, vergroot niet alleen onze blik maar ook de slagkracht om rechtvaardigheid te bevorderen.

Wellicht is het idee van rechtvaardigheid als stip op de horizon voor het sociaal domein daarom toch niet zo behulpzaam. Rechtvaardigheid valt beter te begrijpen als een

Amsterdam-Zuidoost. Foto: Lieke Wissink.

sterrenstelsel. Zo'n voorstelling helpt om recht te doen aan de veelvormigheid van rechtvaardigheid in de uitvoering van sociaal beleid. Strevenswaardig is dan sociaal beleid dat verbindingen weet te leggen tussen rechtvaardigheidsprincipes zoals die per specifieke context aan de hemel verschijnen.